

Таццяна Дубоўская

Віцебск

З гісторыі беларускага верлібра XX – пачатку XXI стагоддзяў

Крызіс нацыянальнай, ментальнай самаідэнтыфікацыі, ідэнтычнасці (у анталагічным і аксіялагічным планах) – канцэптואльная праблема, якую актыўна даследуюць сучасныя навукоўцы. Посткаланіяльны свет разбурае не толькі метанаратывы, але і больш дробныя дыскурсы – можна сказаць, што ўсё цэласнае бясконца разбураецца. Цяперашняя эпоха як крызісная характарызуецца якраз гэтай праблематykай: чалавек страчвае цэласнае ўяўленне пра свет і пра сябе. І тэарэтыкі посткаланіялізму, і літаратуразнаўцы (М. Фуко¹, І. П. Ільін², М. У. Тластанова³, З. Баўман⁴, М. Н. Эпштэйн⁵, Т. І. Шамякіна⁶ і інш.) адзначаюць, што асоба вымушана перажываць гэты свой стан татальнай памежнасці, гібрыднасці, падлегласці хвалям глабалізацыі, якія сціраюць пэўнасць паміж сваім і чужым. Разам з тым цэласнасць светаадчування і светаадлюстравання, душэўная гармонія і духоўная моц сучаснага чалавека застаюцца прыярытэтнымі каштоўнасцямі як у рэальным жыцці грамадства, так і ў мастацтве. Апошнія як мадэль

---

¹ М. Фуко, *Слова и вещи: Археология гуманитарных наук*, Санкт-Петербург 1994.

² И. Ильин, *Постструктурализм. Деконструктивизм. Постмодернизм*, Москва 1996.

³ М. Тластанова, *Жить никогда, писать ниоткуда. Постсоветская литература и эстетика транскulturации*, Москва 2004.

⁴ З. Бауман, *Глобализация. Последствия для человека и общества*, Москва 2004.

⁵ М. Эпштейн, *Постмодерн в русской литературе*, Москва 2005.

⁶ Т. Шамякіна, *Беларуская класічная літаратурная традыцыя і міфалогія*, Мінск 2001.

жыцця заўсёды прэзентуе свайго творцу ў яго этнічнай, нацыянальнай пэўнасці.

Адной з адпаведных мастацкіх форм для адлюстравання сучаснасці ў лірыцы з'яўляецца верлібр. У тых літаратурах свету, якія развіваліся ў цэлым стабільна, а не дыскрэтна (з вялікімі перыядамі замаруджвання і нават рознаўзроўневага перарывання нацыянальна-культурнай традыцыі⁷, як гэта было ў шэрагу славянскіх літаратур), верлібр узнік ужо ў XVII стагоддзі⁸; у французскай літаратуры быў уведзены ў сталы ўжытак паэтам-сімвалістам Гюставам Канам у 1886 годзе; у XIX стагоддзі з'явіўся ў амерыканскай і еўрапейскай літаратурах. Яго росквіт звязаны з імёнамі Уолта Уйтмена, Томаса Стэрнза Эліота (ЗША), Гіёма Апалінэра, Жака Прэвэра, Поля Элюара (Францыя), Дэвіда Герберта Лорэнса (Англія), Генрыха Гейнэ (Германія), Артура Лундквіста (Швецыя), Вітэзслава Незвала (Чэхія), Назыма Хікмета (Турцыя), Пабла Нэруды (Чылі), Яніса Рыцаса (Грэцыя), Кавадзі Руко (Японія), Сырбая Маўленава (Казахстан), Эдуардаса Межэлайціса, Сігітаса Гяды (Літва), Івана Драча (Украіна), Аляксандра Блока, Валерыя Брусавы, Уладзіміра Салаухіна, Яўгена Вінакурава, Уладзіміра Бурыча (Расія) і інш. Гэтаксама ў адрозненне ад беларускай сітуацыі пытанні нацыянальнага адраджэння ў літаратурах з рэгулярным тыпам развіцця не былі актуальнымі настолькі, каб мастакі разглядалі іх у творах усіх жанравых форм лірыкі; у прыватнасці – у верлібры, які нарадзіўся як форма для выяўлення найперш філасофскага зместу. Пры гэтым у кожнай нацыянальнай (дзяржаўна-нацыянальнай, як у ЗША, і этнічна-нацыянальнай, як у большасці краін свету) літаратурнай традыцыі верлібр (верш, які не мае традыцыйнага рытмічнага малюнка, рыфмы, пэўнага метра, арганізаваны выключна інтанацыйна, у якім ключавую ролю адыгрываюць выразны графічны малюнак – графічная разбіўка верша на радкі – і ўмоўна-асацыятыўная вобразнасць) мае свае адметныя мадыфікацыі, звязаныя з імёнамі вялікіх паэтаў.

Верш са свабоднай метрыка-рытмічнай і інтанацыйна-сіntaxічнай арганізацыяй можа быць дастаткова аб'ёмным (як верлібр Уолта Уйтмена) або лаканічным (як мініяцюра Кавадзі Руко), імкнуча да дынамізму (на Захадзе) або да парадыгматычнасці (на Усходзе) –

⁷ Л. Сінькова, *Паміж тэкстам і дыскурсам: беларуская літаратура XX–XXI стст.: гісторыя, кампаратывістыка і крытыка (літаратурная крытыка, артыкулы, гутаркі)*, Мінск 2013, с. 11.

⁸ Metzler-Literatur-Lexikon: Begriffe und Definitionen, Stuttgart 1990, S. 489.

усё залежыць ад творчай індывідуальнасці таго класіка, які стварае вяршыні, узоры жанру ў адпаведнасці са сваёй ментальнасцю і нараджае цэлыя школы паслядоўнікаў, пераймальнікаў. Такім чынам у гісторыі нацыянальных літаратур адбываюцца пераёмнасць і замацаванне старых жанравых форм, вядомых у свеце з часоў антычных паэтык, і развіццё на іх аснове новых – у выніку зместавых і фармальных трансфармацый, мадыфікацый.

Верлібр XX стагоддзя на Захадзе ў сваёй жанравай сутнасці аформіўся і замацаваўся як з’ява авангарду (у прыватнасці, у англамоўнай паэзіі), як форма прыныпова свабодная ад канвенцыйнай дысцыпліны, кананічнай пэўнасці. Верлібр невыпадкова стаў самай распаўсюджанай лірычнай формай у літаратурах Захаду, практычна выцесніў рэгулярныя формы верша. Ён арганічна адпавядае ўстаноўкам на максімальную творчую свабоду паэта. У беларускай літаратуры XX стагоддзя названая тэндэнцыя разняволення паэтычнага выказвання таксама выявілася надзвычай выразна. Яна прасочваецца найперш у творчасці класікаў беларускага прыгожага пісьменства: Вацлава Ластоўскага, Максіма Багдановіча, Максіма Танка. Гэтыя паэты найглыбока выявілі такія тэмы і матывы, актуальныя для мастацтва XX стагоддзя, як адлюстраванне разбуранасці быцця, раскрыццё асабовай актыўнасці, пошукаў суб’екта па гарманізацыі свету ў часы навуковых адкрыццяў, сацыяльных катастроф і пераўтварэнняў светлых маштабаў. Пры аналізе верлібраў М. Багдановіча беларускія літаратуразнаўцы (А. К. Кабаковіч, І. Я. Навуменка, В. П. Рагойша, У. В. Гніламёдаў, Р. С. Бярозкін, У. Ю. Верына, А. У. Дуброўскі) адзначаюць іх вобразную лаканічнасць, размоўную інтанацыю, рэчыўна-прадметнае ўспрыманне творцам свету. Лірычныя творы В. Ластоўскага, на думку некаторых даследчыкаў, прадстаўляюць сабой не ўласна верлібры, а пераходную форму ад сілаба-танічнага да свабоднага верша (В. У. Барысенка), разнастопныя вершы без страфічнага члянэння (Д. Я. Бугаёў), вершы ў прозе (Л. Сільнова), неўрэгуляваныя метрычныя вершы з аказіянальнай рыфмоўкай (В. В. Жыбуль).

У 1920-я гады верлібр стаў запатрабаванай мастацкай формай у творчасці паэтаў «Маладняка» і «Узвышша» (У. Дубоўка, М. Чарот, У. Жылка). Затым, пачынаючы з 1960-х гадоў, у рэчышчы новай паэтычнай формы актыўна працавалі С. Дзяргай, К. Кірэенка, М. Арочка, М. Стральцоў, А. Куляшоў, Я. Юхнавец, А. Вяцінскі, У. Караткевіч, Р. Барадулін, Я. Сіпакоў, М. Купрэеў, А. Наўроцкі, Я. Чыквін, А. Лойка, Ю. Голуб, Н. Загорская, Н. Артымовіч, Г. Тварановіч-Сеўрук,

М. Лукша, М. Рудкоўскі, А. Нікіпорчык, А. Мінкін, А. Сыс, Л. Сом, А. Спрынчан, І. Бабкоў, В. Аксак, І. Жарнасек, В. Слінко, А. Чобат, М. Шчур і многія іншыя айчынныя паэты.

На сучасным этапе верлібр узбагаціў жанравую палітру многіх маладых беларускіх паэтаў (М. Башура, В. Бурлак, З. Вішнёў, В. Гапеева, У. Гарачка, В. Жыбуль, А. Івашчанка, А. Кавалеўскі, В. Кустава, М. Мартысевіч, В. Морт, В. Трэнас, А. Туровіч, А. Хадановіч, В. Чайкоўская і інш.). Свабодны верш у сучасных паэтаў мае разнастайнае фармальнае «аблічча»: паліндромы С. Мінкевіча і В. Жыбуля, пагер-вершы Г. Лабадзенкі, антырымы А. Хадановіча і інш.

Відавочна, аднак, што менавіта Максім Танк (1912–1995) зрабіў верлібр у айчыннай літаратуры формай не рэдка ўжывальнай, а агульнапрынятай (як паэма, санет, балада і іншыя жанравыя формы, статусныя ў еўрапейскай літаратуры). І найважнейшым укладам Максіма Танка ў развіццё беларускага свабоднага верша, беларускай паэзіі і культуры ў цэлым стаў той факт, што М. Танк стаў заснавальнікам новай традыцыі: пачаў свядома і спецыяльна звязваць у свабодным вершы падкрэсленую, тэндэнцыйна вылучаную нацыянальна-культурную канцэптуальнасць з універсальна-філасофскім ідэйным зместам.

Няцяжка заўважыць, што пераважная большасць маладзейшых айчынных аўтараў сёння ўспрымаюць верлібр як заходнюю традыцыю, як форму, у якой дамінуе інтэлектуальна-філасофскі пачатак і якая нібы супрацьпастаўляецца як традыцыйнай сілаба-тоніцы, так і цеснай сувязі з нацыянальна-маркіраванай вобразнасцю. Верлібр для большасці з іх – гэта спосаб «самавыявіцца» напоўніцу праз адмаўленне звыкла-свайго, быць «модным», непадобным да астатніх, а часам шакіраваць пэўным вобразам ці думкай чытацкую публіку і да канца застацца незразумелым. Авангардная вобразнасць, перфоманснасць, эротыка, эстэтызацыя пачварнага, да чаго вельмі часта схіляюцца маладыя паэты ў сваіх верлібрах, супрацьпастаўляюцца нацыянальным маркіроўкам, якія ўспрымаюцца імі як састарэлае, сялянскае, нямоднае сёння. Адзінае этнічнае, што застаецца ў творах маладых пісьменнікаў, – гэта мова. Разам з тым нацыянальна-культурныя артэфакты – самыя моцны падмурак у свабодных вершах любога творцы. Бо выйсці ў сусветны кантэкст можна толькі тады, калі форма верлібра будзе не проста адточанай, але калі ў ім будзе яшчэ і нацыянальны змест, цікавы замежнікам. Менавіта апошні выразна выяўляецца ў творчасці Максіма Танка, а таксама прадаўжальнікаў яго традыцыі – тых паэтаў, якія праз верлібр свядома транслююць нацыянальна-патрыятычнае. Такімі майстрамі свабоднага верша ў беларускай паэзіі

другой паловы XX – пачатку XXI стагоддзя, на нашу думку, сталі Алесь Разанаў і Уладзімір Арлоў.

Аналітычнае даследаванне танкаўскай традыцыі ў беларускай лірыцы дае падставы зрабіць наступныя высновы.

Свабодныя вершы М. Танка – творы, у якіх выразна выяўляецца нацыянальная канцэптуальнасць. Гэтая канцэптуальнасць акцэнтуюцца М. Танкам праз наступныя прыёмы і спосабы мастацкага выказвання ў паэтыцы яго верлібраў: біблейскі падтэкст, які рэалізуецца ў метафарах, заснаваных на беларускіх рэаліях («Мой каўчэг», «Тайная вячэра»); рознаўзроўневыя асацыятыўныя адсылкі да агульнаславянскай і ўласнабеларускай міфалогіі («Кажаны», «У часы шматсерыйных фільмаў...»); рознаўзроўневыя асацыятыўныя адсылкі да нацыянальнай гісторыі («Тут Беларусь была», «Вы абмінаеце асенні лес...»); яскравыя фальклорна-паэтычныя вобразы, якія могуць уключыцца ў традыцыйныя рытуалы («Ёсць на маёй Радзіме...», «Над акопам»); выяўленне этнаграфічна-побытавай характэрнасці з рэчыўна-прадметнай дэталёвасцю («Помню: маці заўсёды клалася спаць...», «Барана», «Узыход сонца»); шырокае выкарыстанне такіх фальклорных рэмінісцэнцый, біблейскіх матываў, міфалагічных вобразаў, якія адлюстроўваюць унутраны свет беларусаў, іх уяўленні пра жыццё, духоўныя першакаштоўнасці («Працягласць дня і ночы», «Спас – усяму час», «Заклінанне»); аўтарскае паэтычнае – паводле ўласнай, «мясцовай» этымалогіі – тлумачэнне фразеалагізмаў, біблейскіх сюжэтаў, прыказак, прымавак («Асіна», «Балада пра гліну», «Бяссмерце»); тэндэнцыйная падкрэсленасць нацыянальна-абраднага, этнакультурнага («Centauria», «Узору не знаю я прыгажэйшага...», «Закалыхваючы, / Пэўна, стомленая...»); паэтызацыя рыс нацыянальнага характару, тыпу («Хата з краю», «Канцэрт у сене», «Мадонны на арэлях»); падкрэсліванне традыцыйных першакаштоўнасцяў, роднага дому, бацькоўскіх заветаў, духоўнай культуры продкаў і ўвогуле патрыятызму як любові менавіта да этнічна-маркіраванага («Заўсёды можна знайсці...», «Не толькі ўзяў таму я гэту мову...», «Ля старой хаціны»).

Пры тым, што ў свеце жанравы канон верлібра арыентаваны найперш на абагульнена-філасофскае бачанне рэчаіснасці без спецыяльных акцэнтаў на нацыянальным (этнаграфічным і ментальным), М. Танк смела робіць менавіта верлібр аптымальнай формай для адлюстравання акцэнтаванай нацыянальна-культурнай інфармацыі. Такім чынам ён распачынае цэлую традыцыю развіцця беларускага свабоднага верша з патрыятычным пафасам. Гісторыя беларускага народа, яго менталітэт, спецыфічныя рысы характару беларусаў, куль-

турна-побытавыя асаблівасці, духоўная спадчына – усё гэта стала канцэпттуальнай асновай верлібраў паэта. Разам з гэтым танкаўскі верш захоўвае спецыфічную ўніверсальнасць і філасафічнасць жанру, гарантуючы беларушчыне высокае гучанне ў кананічным рэгістры. У сваёй творчасці М. Танк знаходзіць яскравыя вобразы (часцей – метафары) і звязвае іх па асацыяцыях. Вобраз-метафара, які вырастае ў вобраз-канцэпт (з акцэнтаваным нацыянальным складнікам), – выразная стылёвая рыса, той «фундамент», на якім грунтуецца паэзія, творчая індывідуальнасць М. Танка. Паколькі праз канцэпт адкрываецца вертыкальны зрэз культуры, у свабодных вершах пісьменніка прысутнічаюць вобразы з разгалінаванай беларускай ментальнай семантыкай, якія дапамагаюць найбольш поўна раскрыць і глыбей зразумець характар беларускага народа. Прэзентацыя ў творчасці паэта рознаўзроўневых нацыянальных артэфактаў (ад рэчаў да мовы) сведчыць пра багатую матэрыяльную і духоўную спадчыну беларусаў⁹.

А. Разанава-лірыку ўласціва менш аптымістычнае, у параўнанні з танкаўскім, светаадчуванне: ён належыць іншаму пакаленню. У лірычнага героя А. Разанава менш веры ў гарантаваную будучыню беларушчыны, больш індывідуалізму, засяроджанасці на свеце адзінкі, асобы, якой некамафортна ў сацыюме. У творах А. Разанава відавочныя ўплывы экзистэнцыяльнага светаразумення: з абсурдам, неспасціжнасцю і патойбочнасцю сэнсаў, пошукамі паратунку ўнутры сябе. Свабодныя вершы паэта – гэта адлюстраванне крызіснага свету, у якім чалавек страчвае, але і набывае сэнс свайго жыцця. Як і ў свабодных вершах М. Танка, у паэзіі А. Разанава апірышчам і выйсцем, «святлом у канцы тунэля» робяцца канцэпты з агульнаславянскай і нацыянальна-беларускай семантыкай. Гэта апеляцыя да роду, радаводу, трывалых канстантаў быцця, традыцыйнай, этнаграфічнай рэчыўнасці. Праз аўтарскія канцэпттуальныя вобразы горада, дрэва, радзімы, родных людзей і рэчаў (парог, кладкі, ночвы і інш.) чытач засвойвае наступную ідэю: чалавек можа адшукаць сваю цэласнасць найперш на грунце ментальнасці (бо яна – нешта аб’ектыўна зададзенае), на грунце нацыянальным¹⁰.

⁹ Т. Дубоўская, *Акцэнтаваная нацыянальна-культурная канцэпттуальнасць у свабодных вершах Максіма Танка*, «Польмя» 2014, № 10, с. 149–159.

¹⁰ Т. Дубоўская, *Канцэпты нацыянальнага ў свабодных вершах Алеся Разанава*, [у:] *Актуальныя праблемы сучаснай філалогіі і преподавання філалогічных дысцыплін: сб. науч. ст.*, Могилев 2013, с. 27–29.

У. Арлоў услед за М. Танкам зрабіў менавіта верлібр формай-носьбітам нацыянальна-культурнай канцэптуальнасці. У свабодных вершах У. Арлова асэнсоўваюцца надзвычай важныя для беларускага грамадства праблемы, звязаныя з захаваннем такіх асноўных кампанентаў нацыянальнай самаідэнтыфікацыі, як уласная дзяржаўнасць, родная мова, памяць пра гісторыю. Значная роля належыць пісьменніку ў сцвярдзэнні сучаснага беларускага мастацкага мыслення, стварэнні яскравых, канцэптуальных вобразаў: ідэальнага горада, чужой зямлі, сутоння, цягніка, жорнаў, лёхаў і інш. Як прафесійны гісторык, У. Арлоў выдатна ведае гістарычныя рэаліі сваёй краіны, і іх непасрэдная паэтызацыя вылучае яго з шэрагу сучасных айчынных пісьменнікаў. Вядомы празаік, У. Арлоў паспяхова засвоіў паэтыку верлібра: ён імкнецца медытатыўна, эмацыянальна-інтэлектуальна асэнсаваць знакавыя артэфакты, аб'екты з гістарычным следам, з рэтраспектывай. Паэт звяртаецца ў сваіх творах да культурных феноменаў духоўнага жыцця праз рэчы і вобразы, якія сімвалізуюць мінулае і ўяўляюць сёння гісторыка-нацыянальную каштоўнасць. Асабліва інтымнай верлібравай лірыкі У. Арлова з'яўляецца тое, што пачуцці і перажыванні лірычнага героя «завуаляваныя»: яны пададзены праз дэталёвыя апісанні з'яў прыроды, якія асацыіруюцца з вобразам каханай, што адпавядае традыцыі. Свабодныя вершы пісьменніка скіраваны на свядомую прапаганду, узвелічэнне і сцвярдзэнне ўсяго беларускага як вызначальнага фактара ментальнай сталасці суайчынніка, яго нацыянальнай самаідэнтыфікацыі¹¹.

Нямецкамоўная творчасць А. Разанава, прадстаўленая жанравай формай *Worddichte*, характарызуецца беларускай нацыянальна-культурнай вобразнасцю. У *Worddichte* паэт часта выкарыстоўвае нямецкія лексемы, у якіх актуалізуецца семантыка, звязаная з беларускай культурай. У нашым успрыняцці гэта рэчы і прадметы быту не столькі немцаў, колькі беларусаў (*der Ofen* (печ), *Töpfe* (чыгуны), *der Reifen* (абруч), *das Fass* (бочка), *die Truhe* (куфар)), а таксама канцэпты з канатацыямі беларускай ментальнасці (дуб, шлях, дарога, чарапок, сонца, месяц). Пазначаныя вобразы і канцэпты займелі пачатак у ранейшай творчасці пісьменніка, найперш у такіх верлібрах (вершах, у якіх адсутнічаюць традыцыйны рытмічны малюнак, рыфма, пэўны метр, якія арганізаваны выключна інтанацыйна і маюць графічную разбіўку

¹¹ Т. Dubovskaya, *The concept of «Homeland» in Vladimir Orlov poetry*, [in:] *The Youth of the 21st Century: Education, Science, Innovations: materials of the International Conference for Students, Postgraduates and Young Scientists*, Vitebsk 2014, p. 164–165.

тэксту на радкі; за такой мастацкай формай у французскай традыцыі замацавалася жанравае найменне верлібра), як індывідуальна-аўтарскія вершаказы, і атрымалі свой працяг у яго нямецкамоўных вершасловах. Усе яны адлюстроўваюць асаблівасці светапогляду беларусаў (міфалагічныя ўяўленні, этнакультурную спецыфіку, гісторыю нашага народа).

Wortdichte А. Разанава маюць жанрава-стылёвае падабенства з беларускімі вершаказамі. У абедзвюх жанравых формах ключавая роля належыць гукавой арганізацыі твора, слову, яго патэнцыяльным магчымасцям. Некаторыя Wortdichte паэта выглядаюць як перастварэнні напісаных раней вершаказаў: адна і тая ж думка, толькі рознымі сродкамі рэалізаваная, выказаная ў нямецкамоўным і беларускамоўным творах. Адрозненне вершаказаў і Wortdichte паэта выяўляецца ў фармальнай лаканічнасці апошніх. Нямецкія вершы А. Разанава адлюстроўваюць агульную тэндэнцыю сучаснай культуры да лаканізму, інтэнсіфікацыі ў сродках перадачы інфармацыі. Важнымі адрозненнямі з'яўляюцца таксама статычнасць першых і дынамізм, анімацыйнасць, візуальнасць апошніх¹².

Вершы А. Разанава з кніг-білінгваў «Гановерскія пункціры» і «Трэцяе вока» па сваёй мастацкай сутнасці знітаваныя з ранейшай верлібравай паэзіяй пісьменніка. Мініяцюры змяшчаюць шмат пейзажных замалёвак, якія па сваёй вобразнасці і жываліснасці падобныя да выяў у беларускіх пункцірах. Яны «апраменены» настальгіяй паэта па Радзіме, што выяўляецца ў традыцыйных для беларускіх мініяцюр вобразах (дзьмухавец, крапіва, бульба, ручай, бяроза, туман, груша, сланечнік, качка, чарот, рабіна), а таксама ў безэквівалентнай лексіцы.

У «Гановерскіх пункцірах» А. Разанаў стварыў урбаністычныя малюнкi. Адметнасць той прасторы, у якой знаходзіцца паэт-вандроўнік, падкрэсліваюць тапонімы. У кнізе-білінгве «Трэцяе вока» хранатоп больш універсальны ў параўнанні з творамі «гановерскага» цыкла. У гэтай кнізе няма тапонімаў, якія б указвалі на «швейцарскую» рэчаіснасць.

Вышэйпрыведзеныя адзнакі нямецкамоўнай творчасці А. Разанава спрыяюць замацаванню беларускага ў іншанацыянальным кантэксце. Еўрапейскія карані, еўрапейскі ўрбаністычны характар беларускай ментальнасці сугестыўна перадаецца чытачу разанаўскіх пункціраў,

¹² Т. Дубоўская, «*Der Mond denkt, die Sonne sinnt*», або ментальна-нацыянальныя вобразы ў вершасловах Алеся Разанава, «Польмя» 2013, № 12, с. 92–99.

замацоўваючы ў чытацкай свядомасці высокі статус айчыннай культуры. Паэт нібы нанова сцвярджае беларусаў на законным пасадзе між еўрапейцамі, разбурае псіхалагічныя бар’еры ў міжэтнічнай камунікацыі¹³.

Нацыянальна-культурная канцэптуальнасць надзвычай выразна выяўляецца ў мастацкіх перакладах, дзе ўзнікае іншародны фон, адбываецца міжкультурная камунікацыя. У замежным кантэксце, у якім пераствараецца беларускае паэтычнае слова, адбываецца непазбежная трансфармацыя некаторых элементаў нацыянальна-культурнай канцэптуальнасці. Гэта пацвярджаецца праведзеным аналізам перакладаў верлібраў М. Танка на рускую мову. Найбольш вядомыя і прызнаныя з іх зроблены Я. Хялемскім. Кніга «Нарочанские сосны» М. Танка ў яго перакладзе прэзентуе рускамоўнаму чытачу беларускую паэзію з характэрнай для яе нацыянальна-культурнай маркіраванасцю, якая выразна выяўляецца ў свабодных вершах паэта. Нацыянальныя маркіроўкі танкаўскага верлібра стварылі максімальныя цяжкасці для перакладчыка пры вырашэнні такой задачы, як пошук адпаведнікаў для безэквівалентнай лексікі, што пазначае культурна-побытавыя асаблівасці, фальклорныя традыцыі беларусаў. Я. Хялемскі ў большасці выпадкаў захаваў нацыянальна-маркіраваныя канатацыі ў паэтычным слове М. Танка як асноўныя, базісныя для верлібравай асацыятыўнай вобразнасці. Гэтым здабытак перакладчыка адрозніваецца ад большасці перастварэнняў танкаўскіх верлібраў на рускую мову (М. Браўн, П. Сямынін, Б. Ірынін, К. Алтайскі, І. Бурсаў, П. Шубін, В. Колычаў, А. Андрэеў, І. Васілеўскі і інш.), у якіх акцэнт на нацыянальным складніку ігнаруецца або перадаецца неадэкватна. У падобных выпадках рускамоўны чытач пазбаўлены магчымасці адчуць і зразумець не толькі паэзію М. Танка, але і ідэйна-мастацкую спецыфіку класічнага беларускага верлібра ў цэлым¹⁴.

¹³ Т. Дубоўская, *Беларуская ментальнасць на фоне нямецкага кантэксту ў кнігах А. Разанава «ГанOVERскія пункціры» і «Трэцяе вока»*, “Вес. Беларус. дзярж. пед. ун-та. Сер. 1, Педагогіка. Псіхалогія. Філалогія”, Мінск 2014, № 3, с. 62–67.

¹⁴ Т. Дубоўская, *Акцэнтаваная нацыянальна-культурная канцэптуальнасць...*, с. 158–159.

STRESZCZENIE

Z HISTORII BIAŁORUSKIEGO WIERSZA WOLNEGO
W XX I NA POCZĄTKU XXI W.

W artykule przedstawiono przegląd historii białoruskiego wiersza wolnego XX – początku XXI w.: od Maksyma Bahdanowicza i Wacława Łastowskiego – inicjatorów tego eksperymentu w poezji narodowej – do współczesnych młodych poetów. Szczególnie dużo miejsca wiersz wolny zajmuje w twórczości M. Tank. To właśnie M. Tank w białoruskim wierszu wolnym położył nacisk na obrazowanie z konotacjami narodowo-kulturowymi. Taka cecha jego poezji stała się jedną z wiodących cech jego liryki. Stwierdza się, że w utworach A. Ryzanowa i U. Arłowa białoruski wiersz wolny tę tradycję Tank'a jeszcze bardziej utrwala.

Słowa kluczowe: wiersz wolny, tradycja, obraz-koncept, obraz-symbol, semantyka narodowa, artefakt.

SUMMARY

THE HISTORY OF THE BELARUSIAN VERSLIBRE
IN THE 20th AND THE BEGINNING OF THE 21st CENTURIES

In the article there is a review of the history of the Belarusian verslibre in the 20th and the beginning of the 21st centuries: from Maxim Bogdanovich and Vatslav Lastovski – the initiators of verslibre experiment in the native poetry – to modern young poets. It is worth mentioning that it was M. Tank who put an emphasis in the Belarusian verslibre on images with national-cultural connotations. Such a feature of the writer's style has become one of the leading characteristics in his poetry – the tradition of Tank. It is established that the Belarusian verslibre in the 20th and the beginning of 21st centuries fixes this tradition in works by A. Ryzanov and V. Orlov. National connotations are more obvious in other cultures: they can be seen in German poems by A. Ryzanov and works by M. Tank in Russian translations.

Key words: verslibre, tradition, national and mental connotations, character-metaphor, character-soncept, character-symbol, national semantics, artefact.